

Natasha Solomons

Cleopatra

Vertaald door Marja Borg

Ambo|Anthos
Amsterdam

Voor mijn kinderen Luke en Lara,
die het gelukkig veel beter met elkaar kunnen vinden
dan de nakomelingen van Ptolemaeus.

‘Gij kent mij nóg niet?’

Antonius en Cleopatra,

Derde bedrijf,

Dertiende toneel

CLEOPATRA

Ik wil dat u me ziet zoals ik ben. U mag een hekel aan me hebben, van me houden of me verafschuwen, maar leer me eerst kennen. Ik ben geboren als meisje en als godin. Een toekomstige koningin, mocht ik de tijd van leven hebben. Aan mijn vaders hof wemelt het van de vijanden, sommigen ervan zelfs familieleden. Hun boosaardigheid kruipt over mijn huid als een kolonne mieren, en als slechte gedachten daden waren dan zouden ze, net als mieren, langs de poten van mijn wieg omhoog zijn gekropen en mijn ogen uit hun kassen hebben gegeten. Toch ben ik niet helemaal alleen. Vanaf het allereerste begin hoorde Charmian bij mij. Weggenomen bij de moeder die ze zich niet herinnert werd ze me warm en gevoed met melk ten geschenke gegeven, zo uit de baarmoeder. Een godin heeft een dienaar nodig die voor haar zorgt, iemand die gekneet is naar haar behoeften zoals een kiezelsteen geslepen en gevormd wordt door de handen van de zee. De priesters hebben haar voor me uitgekozen toen ze ontdekten dat ze slechts enkele seconden na mij was geboren. Het is de wil van de goden dat we altijd samen zullen zijn. Als zuigelingen sliepen we in dezelfde wieg – want ik ben niet graag alleen – met onze twee lijfjes knus tegen elkaar aan als twee rijzende broden en met haar vingertjes opgekruld tegen mijn hals. We dronken naast elkaar uit de borsten

van twee slavenzusters. Toen we groter werden, sluimerde ze naast me of aan het voeteneinde van mijn bed, maar net wat ik wenste.

Ik gaf haar een naam zodra mijn tong kon praten. Tot die tijd bezat ze geen naam. Want alles aan haar behoorde mij toe, zelfs haar naam. Charmian, brengster van vreugde. Ze zegt dat de vreugde die ik in haar zag mijn eigen opgetogenheid was die werd weerspiegeld, puur en helder. Ze is mijn slavin, en heel lang heeft ze ook nooit vrij willen zijn. Want zijn we niet allemaal slaven wanneer we van iemand houden, tevreden met onze onderworpenheid? En daarom behoor ik, op mijn eigen manier, ook haar toe, geketend door de liefde.

Vanochtend bevinden we ons al vanaf het allereerste licht in de grote bibliotheek. De rietpennen van de geleerden krassen over hun papyrusvellen als schuifelende muizenpootjes. Geen van hen let op ons, want we zijn hier elke ochtend met mijn leraar, die Charmian en mij eerst een tekst laat overschrijven en ons daarna fluis-terend vragen stelt om te kijken wat we ervan hebben begrepen. De zon piept door de hoge ramen naar binnen als een nieuwsgierige schooljongen die hoopt mijn werk te kunnen kopiëren. Taps toelopende zuilen zijn zorgvuldig uit de buurt van de rijen schrijftafels geplaatst, zodat er geen storende schaduwen over onze aantekeningen worden geworpen terwijl de zon langs de hemel reist. De mozaïeken zijn in gedempte kleuren om niet de blik van de toegewijde geleerden te trekken. In blauwe fonteinen speelt water om de lucht te verkoelen en de geest te kalmeren. De grote bibliotheek van het *mouseion* is gesplitst in afdelingen, op taal en dan op onderwerp en alles alfabetisch. Ik houd van de patronen en indelingen van de kennis, het systeem op zich is voor mij net zo aantrekkelijk als een briljant uitgevoerd schilderij of weefsel. Het is een heilighdom, gewijd aan zowel de muzen zelf als aan scholing. De hogepriester-bibliothecaris beent in zijn gewaden tussen de schappen door, klaar om raad te geven of de stok verborgen in zijn mouw

tevoorschijn te halen en ermee op de knokkels te slaan van welke ongelukkige geleerde dan ook die de regels schendt, zoals een vlek maken op een bibliotheekrol of, het allerergste, het binnensmokkelen van een middaghapje. Eten en water zijn strikt verboden, uit angst dat de papyrusrollen beschadigd raken of ratten en muizen aanlokken. Wij smokkelen stukken kaas naar binnen die in werkelijkheid beschilderd hout zijn, en karaffen wijn waarvan de inhoud niet uit vloeistof bestaat maar uit glas, alleen maar om hem te plagen. Hoewel ik zeker weet dat hij het niet zou durven om mij op mijn knokkels te slaan.

Vandaag bespeur ik een zekere rusteloosheid onder de geleerden. Hoewel niemand het tegen me zegt, me beschuttend tegen de waarheid als wapperende palmladeren tegen de zon, weet ik dat de bevolking van Alexandrië mijn vader haat. Rome is de oorzaak van de problemen; Rome, dat al jaren aan onze grenzen knabbelt, met een begerig oog op onze rijkdommen. Egypte mag dan rijk zijn, onze legers zijn geen partij voor de Romeinse legioenen. We hebben gezien hoe andere landen omvielen, geveld als bomen, en hoe hun schatten en inwoners werden meegevoerd naar Rome. De Romeinse macht is gebouwd op plunderingen en slaven en hebzucht. Wat ze niet bezitten, vertrappelen en verbranden ze. Wij zijn het laatste baken van vrijheid te midden van een donkere Romeinse zee. Op een dag zullen ze ook ons komen halen.

In zijn wanhoop heeft mijn vader uitstel weten te verkrijgen in de vorm van een titel: 'Vriend en Naaste van het Romeinse Volk'. De titel is een belofte dat ze ons voorlopig niet zullen opslokken. Maar hij heeft er een exorbitante prijs voor moeten betalen, hoog zelfs voor een farao. En helaas heeft het Veld van Riet ook een aardse kant: goden-koningen moeten belastingen heffen. Het bevalt het volk van Egypte geenszins dat hun koning hun geld inpijkt ten behoeve van Rome. Hun haat is meestal halfhartig. Een murmelende antipathie die nooit wegvloeit maar ook nooit omslaat in vurig geweld. Hun vijandigheid is echter wel tot een verzengende

hoogte gestegen. En opnieuw heeft mijn vader zich tot Rome gewend om hulp te vragen tegen zijn eigen volk. Als hij het mij had gevraagd, had ik gezegd dat dat een vergissing was.

Op verzoek van mijn vader kwam er een Romeinse gezant die probeerde de rust onder het volk te herstellen, om hun wrok te stillen. Het heeft het er alleen maar erger op gemaakt. Charmian zegt dat de arme Romein de kat per ongeluk heeft gedood, dat hij hem heeft overreden met zijn wagen. Ik vraag me af of hij hem eigenlijk wel heeft gedood – of er eigenlijk wel een kat was – en of hem niet gewoon een denkbeeldig misdrijf is toegedicht om de moord te vergoelijken. De Romein werd er inderdaad van beschuldigd een kat te hebben gedood – een van onze heilige schepselen – en de menigte wilde wraak, wilde bloed zien. Mijn vaders bemoeienis en zijn smeekbeden om de Romein te sparen wakkerden hun woede alleen maar nog meer aan, en de arme man werd zijn huis uit gesleurd en verscheurd door de menigte; zijn hoofd werd van zijn lichaam gerukt, hij werd van zijn ingewanden ontdaan zoals een kat dat bij een muis zou doen, en toen in stukken achtergelaten op de straatkeien. Vanaf dat moment was het me duidelijk dat mijn vader ook zijn laatste beetje invloed aan het verliezen was en sindsdien voel ik hem elke dag verder wegsijpelen.

Mochten hier geruchten de ronde doen, dan heeft de onrust het paleis bereikt. Toch lijkt de bibliotheek op andere manieren vredig als altijd; in het midden van het mouseion, voor een groot rechthoekig bad, zetelt Plato zelf. Hij is gebeeldhouwd met zijn hoofd omhooggericht, naar de opening in het dak van de tempel, maar door die houding en door zijn frons lijkt hij niet zozeer diep na te denken als wel zich druk te maken over guur weer. Zuchtend lees ik mijn vertaling vanuit het Aramees naar het Grieks nog eens door. Het is zogenaamd een gedicht, maar ik geef toch echt de voorkeur aan de oorspronkelijke Griekse poëzie, die aardser is, eleganter en grappiger. Dit Aramese gedicht is zo dor als oude rozen. Ik zou mijn hoofd liever buigen over de verhandelingen over

de belastingkwesties van het platteland die we vorige week hebben bestudeerd. Charmian onderdrukt een geeuw en laat haar voorhoofd met een bons op de tafel vallen. Giechelend geef ik haar een por. Nadat we zijn overhoord over het vreselijke gedicht en ik elke vraag correct heb beantwoord en Charmian geen enkele ervan, slaakt de leraar een zucht.

‘Laten we maar gaan. Ik breng jullie terug naar het paleis,’ zegt hij.

‘Alstublieft, ik wil hier blijven, eventjes maar. U hoeft niet bij ons te blijven. We redden ons wel.’

Meestal begrijpt hij wel dat mijn verzoek een bevel om te gaan is en vertrekt hij onder het uiten van zijn beste wensen, maar vandaag schudt hij zijn hoofd.

‘Ik laat jullie hier niet zonder bewaker achter,’ zegt hij, waarop hij een teken geeft.

Tien krijgslieden komen naar ons toe.

Ik ben gewend aan hun aanwezigheid, maar Charmian en ik zijn er ook heel goed in om hen, indien nodig, van ons af te schudden. Misschien is het dom, maar in onze overmoed denken we dat we, als we mijn bewakers kunnen afschudden, ook alle moordenaars te slim af kunnen zijn.

‘Bereid de teksten voor morgen goed voor,’ zegt hij.

Ik heb geen aansporingen nodig, en aan Charmian zijn ze in het geheel niet besteed. Ze heeft geen enkele belangstelling voor schoolse zaken, maar ik moet de eerste hoveling die ze niet om haar vinger windt, de eerste slaaf die zijn gekoesterde geheimen niet aan haar onthult, nog tegenkomen.

Zodra hij weg is, kuieren Charmian en ik door de bibliotheek, de bewakers in ons kielzog negerend. Tot mijn opluchting houden ze een gepaste afstand. Op elke afdeling van de leeszaal staan met regelmatige tussenruimtes bureaus en tafels met houtsnijwerk opgesteld. Het stenen gebouw is enorm, getooid met zuilen, elk ervan in de stijl van de afdeling waarin hij zich bevindt: Dorische

zuilen op de Griekse afdeling, en uitgehouwen, met afbeeldingen gedecoreerde Egyptische op die afdeling. De Griekse afdeling is het grootst en het drukst, tjokvol geleerden, als kippen in kooien op de markt. De op een na grootste is aan de Egyptische taal gewijd, en daar wemelt het van de studenten en priesters die zich over de teksten buigen waarin de geheimen van de godsdienst en het goddelijke recht bewaard worden. Er zijn ook afdelingen voor vreemde talen, allemaal keurig gerangschikt – Latijn, Aramees, Gallisch en nog meer rollen in de taal van de troglodieten, maar ook prachtig geïllustreerde teksten in Arabische en Syrische talen. Charmian en ik schuifelen over alle afdelingen, langs de nette stapels van papyrus- en perkamentrollen, opgetast als honingraten in een bijenkorf. Op de afdeling Grieks blijf ik even staan en pak voorzichtig een rol van een hoge plank. Een jongeman kijkt me verbaasd aan, op het punt om er iets van te zeggen, maar als hij ziet wie de rol heeft gepakt, doet hij snel zijn mond weer dicht. We haasten ons verder naar mijn lievelingsplek in de bibliotheek.

Hier, in het ‘schip’-gedeelte, is het minder druk. We trekken ons terug achter een zuil en gaan op de zuilvoet zitten. Charmian pakt snoepjes uit haar tunica – de priester-bibliothecaris kan ons hier niet zien. De rollen hier gaan niet over schepen of oceanen of zee-recht, maar betreffen alle documenten die door de eeuwen heen door de farao’s in beslag zijn genomen van schepen die de haven in voeren. Volgens de wet moeten alle rollen die de haven van Alexandrië binnenkomen, worden geïnspecteerd door de bibliothecarissen, en als het teksten zijn waarvan we hier nog geen versie hebben, dan moeten ze worden uitgeleend aan de bibliotheek om gekopieerd te kunnen worden. Natuurlijk is het nooit het origineel dat wordt teruggegeven aan de ongelukkige koopman of reiziger, het is slechts de kopie. Mijn vader en zijn voorvaderen hebben alle kennis ter wereld geplunderd en hier opgeslagen op de doorgebogen en veel te volle planken.

Een paar minuten zeggen we niets, het enige geluid is ons

gezuig aan de verboden snoepjes. De lucht is geparfumeerd met rozemarijn en mirre om motten en andere schadelijke insecten te verjagen, maar er hangt ook de droge geur van de papyrusrollen zelf, wat ervoor heeft gezorgd dat voor mij gedachten en woorden tegenwoordig een geur hebben, kruidig en verleidelijk. Ik werp een blik op de Griekse afdeling, waar de originele manuscripten van Aristoteles en Plato worden bewaard. Ze zijn door de filosofen eigenhandig geschreven, hun ideeën vloeiden het papier op dat hier nog steeds wordt bewaard. Mijn leraar heeft ons dat een keer laten zien op een middag dat hij tevreden was over onze wekelijkse overhoringen. Dat wil zeggen, ik had het goed genoeg gedaan voor Charmian en mij samen.

Binnen deze muren bevinden zich rollen die nauwkeurig de geschiedenis beschrijven vanaf de overwinning bij Troje (het ei waar Helena zelf uit voortkwam wordt in een ander gedeelte van het mouseion bewaard) tot Alexander zelf en zelfs de magere wapenfeiten van mijn vader. Deze planken bevatten de hele wereld van denken en ideeën en mogelijkheden. Nou ja, de hele Griekse en Egyptische wereld dan, want de rest doet er eigenlijk niet toe. Ik veeg mijn handen zorgvuldig schoon aan mijn tunica zodat ze niet meer plakken, en ontvouw dan de rol die ik heb geleend. Charmian kijkt over mijn schouder mee.

Het is het levensverhaal van de eerste Ptolemaeus, Alexanders generaal, en mijn voorvader. Onze hele lijn van farao's stamt van hem af. Na de dood van Alexander liet Ptolemaeus, zijn favoriete generaal, Alexanders lichaam in een kist van gedreven goud plaatsen die, na verloop van tijd, naar de nieuwe stad Alexandrië werd gebracht, en Ptolemaeus werd toen de eerste farao van een nieuwe dynastie, de mijne. Ik stort me altijd vol overgave op de bijzonderheden van zijn leven, de droeve dood van Alexander, de geboorte van de nieuwe stad. De dode koning in zijn gouden kist. Ik kan er driehonderd jaar na dato over lezen omdat Ptolemaeus niet alleen soldaat was, maar ook een verhalenverteller, de verteller van zijn

eigen leven. Dit is mijn lievelingsrol en ik heb hem hier zo vaak gelezen dat ik een groot deel ervan uit mijn hoofd ken. Vandaag lees ik alleen maar de eerste paar zinnen en leun dan tegen de zuil.

‘Ik denk dat ik zoals Ptolemaeus word, Charmian.’

‘Ja, natuurlijk. U zult regeren en wijs zijn en geliefd.’

‘Ja, dat. Maar ik zal er ook over schrijven, net als hij. Ik zal mijn eigen geschiedenis schrijven.’

Charmian kijkt me aan, een beetje verbaasd, maar ook geïnteriseerd. ‘Ik schrijf alleen maar als ik er echt niet onderuit kan. Maar ja, ik heb geluk. Niemand interesseert zich voor mij, behalve hoe ik u weerspiegel. U bent het paleis, ik ben slechts de spiegelende vijver, alleen maar hier om u nog meer te laten stralen.’

Ik schiet in de lach en vraag ongelovig: ‘Dus jij maakt al die fouten expres zodat ik er goed bij afsteek?’

Ze grijnst.

Ik leun weer tegen de zuil en ga verder: ‘Ik zal mijn eigen geschiedenis schrijven. En op een dag zal dat verhaal hier in de bibliotheek liggen en dan komen hier over duizend jaar nog mensen naartoe om mijn verhaal te lezen, precies zoals alles is gebeurd. Ze zullen me zien. Me kennen alsof ze door mijn hof hebben gedwaald. En ik zal het niet aan anderen overlaten om mij te interpreteren. Ik zal net als Ptolemaeus zijn. Ik zal elk woord ervan zelf schrijven.’

Charmian luistert met een ernstige blik naar me, maar dan zegt ze met een droog lachje: ‘Als u het maar niet te lang maakt. Misschien kunt u beter maar niet al te veel doen, dan hoeft u ook niet zoveel op te schrijven.’

Ik lach en zij glimlacht. Ik rek me uit en gaap, ervan overtuigd dat deze bibliotheek eeuwig zal blijven bestaan, net als de ideeën die ze herbergt.

Charmian en ik houden in het paleis een schorpioenenwedstrijdje, ze krassen met hun pootjes over de gladde marmeren vloeren. We

gillen het uit van pret, terwijl we ze ophitsen om sneller te gaan en met strootjes naar ze prikken. Maar dan stoppen, tot mijn ergernis, paniekerige slaven ons spel. 'Wat als ze u steken, prinses?' vragen ze. Niemand die zich er zorgen over maakt dat Charmian hetzelfde zou kunnen overkomen.

Hoe dan ook, ik sla er geen acht op. Ik pak alleen maar Charmians hand en neem haar mee de tuin in, alle paleiswachten ontwijkend, en we jagen de dieren op tot onder de citroenbomen, waar de huisslaven ons niet kunnen vinden. Ik houd van Charmian omdat ze echt de strijd aangaat, ze vuurt haar schorpioen aan en laat mij echt niet winnen omdat ik haar meesteres en prinses ben. We spelen zo lang dat we niet eens merken dat de boomgaard om ons heen in duisternis gehuld raakt. We sluipen terug naar het paleis, in de hoop dat niemand het zal merken, maar natuurlijk merken ze het. Ze zien ons meteen, mijn gewaden zitten onder de vieze vlekken.

Het hoofd van de paleiswachten is woest. 'Er is u gezegd dat u vandaag bij de bewakers moest blijven. De hele koninklijke staf is al uren naar jullie allebei op zoek,' zegt hij, trillend van woede.

Ik heb zin om tegen hem te zeggen dat ze behoorlijk nutteloos zijn als ze er zo lang over hebben gedaan om ons te vinden, maar ik wil het er niet erger op maken. Maar dan voel ik ineens iets van angst, misschien is de dreiging groter dan anders. Ik denk aan de kat en de Romein en het bloed op de straatkeien en word een beetje misselijk.

'Uw vader heeft u ontboden,' zegt hij.

Ik weet dat de straf nog groter zal zijn omdat ik mijn vader heb laten wachten. Hij zal al zijn slaven hebben laten afranselen omdat ze me niet konden vinden. In stilte lopen we naar zijn vertrekken. Hij ontbiedt me bijna nooit 's avonds. Hij zit op zijn troon en wanneer hij probeert op te staan omdat hij mij ziet, dringt tot me door dat hij klem zit. Ik loop snel naar hem toe en kniel voor hem neer om hem de vernedering te besparen. Hij legt zijn hand, klam

van het zweet, op mijn wang, buigt zich naar me toe en fluistert iets in mijn oor.

‘Je bent veilig. Ik ben zo blij dat je veilig bent.’

Ik ben de enige van zijn kinderen die hij met oprechte genegenheid aanschouwt. Zijn gemakkelijke lievelingetje. Ik amuseer hem met mijn schoonheid en slimheid. Maar mijn familie heeft geen respect voor liefde of genegenheid, alleen voor macht. En al vroeg heeft mijn vader die mij toebedeeld. Ik ben niet de oudste, maar wel degene die mijn vader volgens hem moet opvolgen. Ik weet dat, op een dag, de macht en Egypte aan mij zullen toebehoren, en niet aan de anderen. En mocht dat niet gebeuren, dan neem ik die gewoon.

‘Papa? Grote farao?’ Ik kus zijn klamme handpalm.

‘We vertrekken morgenvroeg naar Rome. Ik heb advies nodig,’ zegt hij.

Ik kijk hem verrast aan. Hij heeft geen advies nodig, hij heeft een leger nodig. Hij is bang dat de meute het paleis zal bereiken. Hij is niet alleen de genegenheid van zijn volk kwijt, hij is ook de controle kwijt. Hij hoopt dat Rome hem de soldaten zal geven om die terug te kunnen pakken. Ik kijk in zijn ogen en zie voor het eerst dat hij bang is. Hij slaat op de vlucht en hij neemt mij met zich mee.

Het paleis verkeert de hele nacht in een staat van chaos terwijl de slaven voorbereidingen treffen voor deze onverwachte reis. Mijn broers en zussen blijven achter, mijn oudste zussen Cleopatra Typhinia en Berenice zullen bij volmacht regeren. Ze zijn geen farao's maar plaatsvervangers van mijn vader. Anders dan hij ben ik er niet van overtuigd dat ze het verschil snappen. Mijn vader is van plan terug te keren met een door de Romeinen uitgerust leger en zichzelf dan weer op de troon te plaatsen. Met Romeinse legioenen aan zijn zijde zal elke zweem van rebellie verstommen, en zo niet, dan zullen de legioenen andersdenkenden uit de weg

ruimen. Zijn plan maakt me ongemakkelijk. Het bevalt me niet dat hij zich tot buitenlanders wendt om hem te helpen bij de problemen in Egypte, en dan ook nog tot de Romeinen. Die houden met een begerige blik onze kusten in de gaten, kijken verlekkerd naar onze rijkdommen, als ongenode gasten die zich kwijlend te goed doen aan een feestmaal. En ik heb ook bedenkingen bij zijn keuze zijn troon warm te laten houden door mijn zussen. Mijn zussen geven om niemand, alleen om elkaar, en zijn net zo onafscheidelijk als dag en nacht. Ze haten me, elke genegenheid verschrompeld door mijn vaders voorkeur voor mij, en ik ga ze dan ook angstvallig uit de weg.

Mijn enige troost is dat het hoofd van het paleis in alle opschudding is vergeten om me te straffen voor mijn eerdere ontsnapping naar de boomgaard.

‘Prinses.’ Het hoofd van de bewaking komt naar me toe, met zijn hoofd gebogen uit respect voor me. Mijn maag draait zich om.

Hij is het niet vergeten. Tot mijn ontzetting krijgt, onder het toeziend oog van de kinderkamerslavinnen, een jonge bewaker met een dun snorretje als spinnenpoten het bevel om Charmian te straffen voor ons wangedrag. Huilend kijk ik toe terwijl ze zweepslagen krijgt. Zelf kan ik niet gestraft worden, maar haar te zien lijden doet meer pijn. Twee slavinnen houden mijn schouders vast, zodat ik niet tussen Charmian en de zweep kan gaan staan, en ik sta daar met citroenbladeren in mijn haren toe te kijken terwijl zij onze straf ondergaat, met mijn winnende schorpioen grabbelend in een tas om mijn middel, en met tranen en snot die over mijn wangen lopen.

Na afloop laten ze ons naar mijn kamers ontsnappen, en ze gaat op de vloer van mijn kamer zitten, haar rug onder de rode striemen, terwijl er tranen opwellen in haar opgezwollen oogleden. Een andere jonge slavin verzorgt haar wonden, dept het bloed en legt kompressen op de striemen. Ik schuif de tas met mijn winnende schorpioen naar Charmian toe. Ze neemt hem aan, knijpt

in mijn hand en laat me niet meer los. Charmian is de enige die weet dat ik, diep vanbinnen, ook maar gewoon een meisje ben met citroenbladeren in haar haar.

We gaan in bed liggen, naast elkaar, met onze voeten verstrengd. Ik zie het rozige licht van de dageraad tot wasdom komen buiten het raam. Maar ik kan niet slapen en denk aan Rome en luister naar de schorpioen in zijn tas in het donker, al krabbelend en krabbelend.